

Nr 16.

Utlåtande i anledning av väckta motioner om rätt för kommun att bevilja ersättning till av kommunen valda nämndemän vid häradsrätt.

Första lagutskottet har till behandling förehått två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 172 i första kammaren av herr *Söderquist* och nr 227 i andra kammaren av fröken *Vinge* och herr *Nihlfors*. I motionerna, vilka äro likalydande, hemställes, »att riksdagen måtte besluta sådan ändring av vederbörande författning, att kommun äger rätt att bevilja ersättning till av kommunen valda nämndemän vid häradsrätt».

I motiveringen ha motionärerna anfört bl. a. följande: Nämndemän vid häradsrätt uppbure för närvarande ersättning av statsmedel med 12 kronor för dag och 8 kronor för natt. Denna ersättning vore uppenbarligen för låg. För personer, som förfogade över sin tid och för vilka en dags bortovaro från den ordinarie sysslan ej medförde löneavdrag eller annan inkomstminskning, betydde detta måhända ej mycket. Numera sutte emellertid i häradsrätternas åtskilliga nämndemän, som på grund av minskade inkomster eller ersättning till vikarie måste vidkännas ekonomisk förlust för varje dags tjänstgöring vid rätten. På sina håll hade man sökt hålla nämndemännen skadeslösa genom att bevilja ett kommunalt tillägg till det statliga arvodet. I de fall besvär anförts över dylikt beslut hade det emellertid blivit upphävt.

Beträffande vad motionärerna i övrigt anfört får utskottet hänvisa till motionerna.

Gällande rätt.

Enligt 1 kap. 4 § rättegångsbalken dömer i häradsrätt häradshövdingen med nämnd. I viss utsträckning är dock häradsrätt domför utan nämnd.

I 5 § stadgas, att i tingslag skola finnas aderton nämndemän. Erfordras flera nämndemän, bestämmer Konungen deras antal. I nämnd skola sitta minst sju och högst nio. I vissa mål är dock häradsrätt domför med tre i nämnden.

Enligt 7 § skola i tingslag för huvudförhandling med nämnd å tingsställe årligen å bestämda tider hållas allmänna ting. Allmänt ting skall med undantag för tiden för häradsrättens ferier hållas varje vecka, om ej annat föranledes av arbetet i domsagan, antalet tingslag eller andra omständigheter.

Då det för arbetets jämna gång eller eljest finnes erforderligt, äger häradshövdingen enligt 8 § för huvudförhandling med nämnd utsätta särskilt sammanträde samt bestämma tid och ställe för sammanträdet.

Enligt 4 kap. 5 § utses nämndeman genom val. Vid val av nämndemän utgör varje kommun en valkrets. Understiger antalet nämndemän kommunernas antal, skola angränsande kommuner på lämpligt sätt förenas till valkretsar. Två eller flera kommuner må ock eljest sammanföras till gemensam valkrets, om det finnes erforderligt för att skilda orter eller delar av tingslaget skola bliva behörigen företrädade inom nämnden. Stad må ej med annan kommun förenas till en valkrets. Antalet nämndemän fördelas mellan valkretsarna i förhållande till deras folkmängd; varje valkrets skall dock utse minst en nämndeman. Indelning i valkretsar och antalet nämndemän för varje valkrets bestämmas av rätten.

Valbar till nämndeman är enligt 6 § man eller kvinna, som inom valkretsen äger rösträtt å kommunalstämma eller vid val av stadsfullmäktige och där har sitt hemvist samt fyllt tjugufem år, dock ej den som är i konkurs-tillstånd eller av allmänna fattigvården omhändertagen för varaktig försörjning. Lagfaren domare, befattningshavare vid domstol, åklagare, polisman eller advokat eller den som eljest har till yrke att föra andras talan inför rätta må ej vara nämndeman.

I kungörelsen den 10 juli 1947 om antalet nämndemän i tingslag har be-
träffande ett stort antal tingslag förordnats, att antalet nämndemän skall
överstiga 18.

I kungörelsen den 1 juni 1945 angående resekostnads- och traktamentsersättning till nämndemän är stadgat, att nämndeman för tjänstgöring vid ting och vid särskilt sammanträde med häradsrätt äger åtnjuta resekostnads- och traktamentsersättning enligt allmänna resereglementet, dock med vissa avvikelser. Sålunda må resekostnadsersättning utan hinder av vad eljest gäller utgå för en färd till och från tingsstället eller ställe för sammanträdet för varje sammanträdesdag. Vid bedömande av nämndemans rätt till dagtraktamente skall 17 § 1 och 2 mom. resereglementet icke äga tillämpning.

I sistnämnda två författningsrum i allmänna resereglementet stadgas, att traktamentsersättning icke må åtnjutas för förrättning, som utföres å förrättningsmannens bostads- eller tjänstgöringsort eller på visst angivet avstånd därifrån, samt att traktamentsersättning icke utgår för dag, varav högst tre timmar tagits i anspråk för resa eller förrättning, eller för natt, varav högst en timme sålunda tagits i anspråk. För dag, varav mer än tre men högst åtta timmar tagits i anspråk för resa eller förrättning, utgår traktamentsersättning med hälften av det eljest utgående beloppet.

Enligt kungörelsen den 30 december 1946 med tilläggsbestämmelser till allmänna resereglementet hänföres nämndeman till traktamentsklass C.

Enligt 2 § 2 mom. allmänna resereglementet utgår för nämnda klass traktamente med 12 kronor för dag och 8 kronor för natt.

Erinras må vidare om bestämmelsen i 18 § resereglementet, enligt vilken traktamente icke utgår för natt, då förrättningsman på grund av gällande bestämmelser erhåller kostnadsfri inkvartering.

I det övervägande antalet tingslag erhålla nämndemännen genom de tingshusbyggnadsskyldiges försorg kostnadsfritt nattkvarter å tingsstället. Att skyldighet i förevarande hänseende föreligger för de tingshusbyggnadsskyldige har fastslagits av Kungl. Maj:t i utslag den 29 april 1862. Även förekommer att de tingshusbyggnadsskyldige i stället för att tillhandahålla nattlogi lämna kontant ersättning till nämndemännen.

Såsom motionärerna erinrat torde det förekomma, att nämndemän upp-bära arvode eller expensbidrag jämväl av kommunala medel. I varje fall före år 1944 var det icke ovanligt, att kommunerna anslogo medel för detta ändamål. Det bör emellertid anmärkas, att vid prövning av frågan om rätt för kommun att bevilja nämndemän ersättning regeringsrätten i flera utslag funnit sådan rätt icke föreligga. (Jfr regeringsrättens årsbok 1912 s. 112, 1920 not. So nr 93 och 1939 not. S. nr 317.)

Påpekas må i detta sammanhang, att genom den nya rättegångsbalken nämnd införts jämväl i rådhusrätt, nämligen i vissa brottmål. Under förarbetena till rättegångsbalken yttrades i skilda sammanhang (jfr SOU 1938: 44 s. 86 och prop. 5/1942 s. 483) att nämndeman i rådhusrätt borde vara berättigad till ersättning enligt samma grunder som komme att gälla beträffande nämndeman i häradsrätt. Ersättningen borde utgå av stadens medel. Någon bestämmelse i ämnet har emellertid icke utfärdats.

Enligt vad utskottet inhämtat torde samtliga magistratsstäder ha beviljat sina nämndemän dagarvoden. Ersättningsbeloppen uppgå i regel till 18—25 kronor per dag. Lägre ersättning än 16 kronor för hel dag synes icke förekomma. I några städer varierar ersättningen beroende på sammanträdet längd eller efter beloppet av den arbetsförtjänst som vederbörande förlorar. Högsta fixerade ersättningen, 30 kronor, utgår i Stockholm.

Historik.

Bestämmelser om rätt för nämndeman att åtnjuta dagtraktamente vid inställelse å tingssammanträde tillkommo år 1944. Dessförinnan utgick allenast ersättning för resekostnad enligt en kungörelse av den 21 maj 1931. Erinras må dock om de s. k. tingsgästningspengarna, en av allmänna medel tidigare utgående ersättning till nämndemän. Ersättningsbeloppet uppgick under budgetåret 1943/44, efter vars utgång ersättningen indrogs, för hela riket till sammanlagt 18 211 kronor 67 öre.

För extra förrättningar ha gällt särskilda regler. Vid särskilt rannsakingssammanträde utgick sålunda i vissa fall såväl resekostnadsersättning som dagtraktamente enligt kungörelsen den 17 september 1851 och kungl. brevet den 23 mars 1877. Vid andra rannsakingssammanträden utgick endast ersättning för resekostnad (jfr kungörelsen den 3 juni 1892). Vid tremansting utgick enligt lagen den 7 maj 1918 resekostnadsersättning. Enligt kungörelsen den 4 juni 1937 utgick såväl resekostnads- som trakta-

mentsersättning vid tjänstgöring å urtima ting för upptagande av sjöförklaring eller sjöförhör. Ersättning har slutligen utgått även vid vissa syneförretningar.

Frågan om traktamentsersättning åt nämndemän hade, då den år 1944 bragtes till sin lösning, länge stått på dagordningen. Utskottet kan här i huvudsak hänvisa till de redogörelser, som lämnats i propositionerna 49/1931 och 27/1944. Vissa punkter skola dock här närmare beröras.

Efter hemställan av lagutskottet i dess utlåtande nr 34 anhöll 1918 års lagtima riksdag, att Kungl. Maj:t täcktes taga under övervägande, huruvida och i vilken omfattning ersättning borde tillerkännas nämndemän för de kostnader, som vore förenade med nämndemansuppdragets utförande, utöver vad för det dåvarande i dylikt avseende vore stadgat, samt för riksdagen framlägga det förslag, som av detta övervägande kunde föranledas. Viss utredning i ämnet verkställdes härefter, men något förslag blev med hänsyn till det ekonomiska läget icke framlagt för riksdagen.

Vid 1927 års riksdag väckte herr K. Schlyter, med instämmande beträffande motionens syfte av herr Edw. Larson m. fl., i första kammaren och herr H. Leo i andra kammaren likalydande motioner (I: 124 och II: 180) med yrkande, att riksdagen ville i skrivelse till Konungen anhålla om förnyad utredning av frågan om ersättning åt nämndemän för nämndemansuppdragets fullgörande samt om utredningens framläggande för nästföljande års riksdag jämte det förslag, vartill densamma kunde föranleda. Efter anmärkande att nya kostnadsberäkningar av flera skäl vore erforderliga anfördes i motionerna bland annat.

En viss fråga tarvade särskilt övervägande. Vore det självfallet, att staten skulle gälda såväl reseersättning som dagtraktamente, eller låte det icke tänka sig att staten liksom beträffande tingssammanträdena med tremansnämnd anslog medel till reseersättning, men i fråga om dagtraktamente inskränkte sig till att giva kommunerna befogenhet att, när de så önskade, besluta om sådan ersättning? Att ersättningen för resekostnaderna stannade på statsverket vore rimligt bland annat med hänsyn till att en dylik ersättningspost skulle mycket hårt belasta stora folkfattiga kommuner, medan skiftningarna i dagtraktamentenas belopp olika kommuner emellan icke skulle bliva så väsentliga. Och att en viss del av ersättningen utginge av kommunala medel vore icke principiellt oriktigt, då fråga ju vore om av kommunerna valda förtroendemän. Icke heller stötte en sådan anordning mot allmän uppfattning, vilket nogsamnt framginge av att talrika kommunala beslut i angiven riktning redan föreläge. Genom att överlåta åt kommunerna att bestämma härom öppnades dessutom för den kommunala självstyrelsen tillfälle att efter lokala förhållanden överväga behovet och lämpligheten av ett tillskott i ersättningen utöver den rena resekostnaden. Sist men icke minst möjliggjordes genom en uppdelning av kostnaderna i antydd riktning mellan stat och kommun en lösning av frågan inom överskådlig tid, vartill annars med hänsyn till de statsekonomiska förhållandena ringa förhoppning syntes föreligga.

Därjämte väckte herr S. Luterkort en motion i samma syfte som de nyss nämnda (I: 158).

I utlåtande, nr 30, över motionerna anförde första lagutskottet bl. a., att

utskottet funne det med hänsyn till uppdragets natur principiellt riktigt att staten skulle gälda såväl reseersättning som dagtraktamente åt nämndemännen. Utskottet hemställde, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville taga under övervägande, huruvida och i vilken omfattning ersättning borde tillerkännas nämndemän för de kostnader, som vore förenade med nämndemansuppdragets utförande, utöver vad för det dåvarande i dylikt avseende vore stadgat, samt för riksdagen framlägga det förslag, som kunde föranledas av detta övervägande. Åtta reservanter inom utskottet ansågo emellertid skäl ej förefinnas för riksdagen att upprepa den av riksdagen gjorda framställningen i ämnet till Kungl. Maj:t.

Till följd av skiljaktiga beslut i kamrarna förföll frågan.

Påföljande riksdag anhöll emellertid i anledning av en motion (I: 164) i skrivelse (nr 35) till Kungl. Maj:t om utredning och förslag om resekostnadsersättning åt nämndemän.

I anledning av denna riksdagsskrivelse anbefalldes Kungl. Maj:t rikets hovrätter att, efter hörande av underlydande domhavande och häradsrätter, avgiva utlåtande i ärendet. Några av de hörda myndigheterna funno frågan om beredande av ökad ersättning åt nämndemän kunna tillfredsställande ordnas genom anslag från kommunernas sida; eventuellt med visst bidrag från staten. Sålunda framhöll domhavanden i Mjölby domsaga, att kommunerna borde berättigas att i sådana fall, där behov funnes föreligga, lämna den eller de för kommunen utsedda nämndemännen gottgörelse för de utgifter, som tjänstgöringen vid de ordinarie tingen medförde, samt att det möjligen skulle vara lämpligt, att staten åtog sig att till kommunens utgifter för dylika kostnader lämna visst bidrag. En dylik anordning syntes icke bli va betungande för kommunerna, och för staten skulle den medföra fördelen av begränsning av kostnaderna, medan däremot en bestämmelse om rätt för nämndemännen i rikets alla domsagor att, utan hänsyn till tjänstgöringens större eller mindre besvärlighet eller de olika förhållandena i de särskilda domsagorna, av statsverket erhålla ersättning ovillkorligen skulle skapa utgifter, som i många fall knappast kunde sägas vara betingade av ett verkligt behov.

Med överlämnande av de av hovrätterna samt domhavandena och häradsrätterna avgivna yttrandena anbefalldes härefter Kungl. Maj:t statskontoret att inkomma med utlåtande i ärendet. Statskontoret anförde bl. a. följande.

För sin del skulle statskontoret vilja ifrågasätta, om icke — åtminstone intill dess den på dagordningen stående frågan om genomgripande förändringar i rättegångsförfarandet vunne sin lösning — förevarande ersättningsfråga lämpligen kunde ordnas genom kommunernas förmedling ungefär på det sätt, som föreslagits av domhavanden i Mjölby domsaga i det av honom avgivna yttrandet i ärendet. Statskontoret kunde jämväl i huvudsak instämma i vad domhavanden härutinnan yttrat. Emellertid borde enligt statskontorets mening staten bidraga till den av kommunen beslutade ersättningen för nämndemansuppdragets utförande allenast i vad den avsåge ersättning för kostnaderna för själva resorna — alltså ej med inräknande av

traktamente — och även i fråga om dessa kostnader, som borde i kommunens beslut särskilt angivas, syntes kommunen själv böra vidkännas en del. För att statens utgifter för ifrågavarande ändamål skulle hållas inom rimliga gränser, borde statens bidrag tills vidare begränsas till hälften av resekostnaden i varje fall. Ersättningen i sin helhet syntes böra utbetalas av kommunen, vilken efter årets utgång skulle hava att vända sig till vederbörande länsstyrelse för utbekommande av statsbidraget.

Två ledamöter i statskontoret voro av skiljaktig mening, i det att de — under uttalande att flera skäl förefunnes såväl för att den ifrågasatta resekostnadsersättningen utginge av statsmedel som för att den betalades av kommunerna — funno ersättningen i fråga i allt fall lämpligen icke böra fördelas mellan statsverket och kommunerna.

Efter det statskontorets yttrande inkommit, inhämtades utlåtanden från länsstyrelserna och Svenska landskommunernas förbund.

Bland länsstyrelserna tillstyrkte flertalet, att resekostnadsersättning bereddes nämndemännen av statsmedel. Mot statskontorets förslag framhölls, att vid genomförandet av detsamma någon enhetlighet ej skulle komma till stånd utan kommunerna skulle kunna besluta ersättning till mycket växlande belopp. Endast tre länsstyrelser tillstyrkte statskontorets förslag, två dock med den begränsningen, att statens bidrag till resekostnadsersättningen icke borde utgå med högre belopp än hälften av vad denna ersättning skulle utgjort med tillämpning av bestämmelserna i resereglementet. En länsstyrelse ansåg, att reseersättningen borde gäldas antingen av tingslaget eller respektive kommuner samt att, i den mån statsintresset kunde anses vara särskilt engagerat i denna angelägenhet, bidrag borde utgå av allmänna medel. Tre länsstyrelser funno kommunerna böra erhålla befogenhet att tillerkänna nämndemän resekostnadsersättning utan rätt att härför åtnjuta statsbidrag.

Svenska landskommunernas förbund uttalade sig för att såväl resekostnadsersättning som dagtraktamente enligt resereglementet tillerkändes nämndemän av statsmedel.

I anledning av vad länsstyrelserna och Svenska landskommunernas förbund i ärendet anfört infordrades förnyat utlåtande från statskontoret, som anförde bl. a. följande.

Statskontoret kunde icke förneka, att — liksom den resekostnadsersättning, som enligt nu gällande bestämmelser tillkomme nämndeman vid extra förrättningar och s. k. tremansting, gäldades av statsmedel — det låge närmast till hands att på samma sätt ordna nu ifrågavarande ersättning för resekostnaden vid inställelse till ordinarie nämndemanstjänstgöringen. När statskontoret i sitt tidigare utlåtande framlade det förslag, rörande vilket länsstyrelserna och svenska landskommunernas förbund avgivit yttranden, hade ämbetsverket tagit hänsyn därtill, att i ett icke så litet antal domsagor anordningar vidtagits av tingshusbyggnadsskyldiga för beredande åt nämndemännen av kostnadsfritt nattkvarter å tingsstället, att åtskilliga kommuner anslagit kontant ersättning åt av dem valda nämndemän för uppdragets utförande, att nämndemännen på åtskilliga håll plägade anlitas av ordsbefolkningen för inlämnande av handlingar till häradsrätten och därför av upp-

dragsgivare erhöle ersättning, som i allmänhet väl täckte kostnaden för inställelsen; samt att på grund därav och jämväl av andra skäl en icke obetydlig minoritet bland domhavandena och häradsnämnderna motsatt sig en utsträckning av nämndemans rätt att av statsmedel åtnjuta resekostnadsersättning. Då under sådana förhållanden ett allmänt medgivande till utsträckt rätt för nämndeman till resekostnadsersättning av statsmedel syntes innefatta dels ett olämpligt påtvingande i vissa fall av en ersättning, som av vederbörande själv icke ansåges påkallad, dels ock en onödig kostnadsökning för statsverket, hade statskontoret velat söka frågans lösning däri, att kommunen själv finge avgöra om och med vilket belopp ersättning för resekostnaderna skulle utgå till av densamma valda nämndemän med rätt att av statsmedel undfå gottgörelse för hälften av vad kommunen i detta hänseende utgivit, varvid den omständigheten att kommunen själv skulle drabbas av halva kostnaden ansetts innebära garanti för att statens utgift icke skulle oskäligt uppskruvas.

En dylik lösning av föreliggande spörsmål ansåge statskontoret fortfarande vara att förorda. — — —

Slutligen ville statskontoret vid det förhållandet att åtskilliga kommuner redan beviljat reseersättning åt sina nämndemän framhålla, att, om resekostnadsersättning av statsmedel medgäves i enlighet med vad flertalet hörda myndigheter ävensom landskommunernas förbund förordad, det syntes böra tillses, att vederbörande icke finge åtnjuta sådan ersättning från både staten och kommunen.

I proposition, nr 49, till 1931 års riksdag hemställde Kungl. Maj:t att riksdagen måtte bevilja medel för beredande av reseersättning till nämndemän. Ur föredragande departementschefens anförande i propositionen må återgivas följande.

Då enligt min uppfattning resekostnadsersättning städse bör tillkomma nämndemännen, kan jag naturligen ej ansluta mig till den av statskontoret och vissa andra myndigheter uttalade meningen, att åt kommunerna bör överlämnas att avgöra, huruvida sådan ersättning skall utgå. Ej heller kan det anses lämpligt att låta kommunerna bestämma de närmare grunder, efter vilka ersättningen må åtnjutas. Dessa grunder skulle då kunna komma att i hög grad växla för olika landsdelar, något som i och för sig vore mindre sakenligt och även kunde komma att verka obilligt. Med denna min inställning till frågan framstår det ock följdriktigast, att resekostnadsersättningen bestrides av statsmedel. Särskilt i mera vidsträckta kommuner, där antalet nämndemän är stort och avståndet till tingsstället betydande, skulle utgifterna för ifrågavarande ändamål — även om statsbidrag utginge — kunna bli en nog så betungande. Över huvud läser anledning icke föreligga att nu frågå den på förevarande område gällande ordningen, enligt vilken nämndemän författningsenligt tillkommande ersättning utgår av statsmedel.

I sitt av riksdagen godkända utlåtande i ämnet, nr 78, anförde statsutskottet bl. a. följande.

Vad angår frågan om det sätt, varpå de merkostnader, som uppstå till följd av den för nämndeman utvidgade rätten till reseersättning, böra bestridas, får utskottet likaledes ansluta sig till den uppfattningen, att sagda kostnader helt böra utgå av statsmedel. Ett deltagande från kommunernas sida i dessa kostnader synes icke böra påkallas, dels på grund av att det

uppdrag, nämndemännen utöva, är av statlig karaktär, dels ock med hänsyn till att en sådan anordning skulle ojämnt drabba kommunerna i ekonomiskt hänseende.

Utskottet hemställde om bifall till Kungl. Maj:ts förslag.

Frågan om beredande åt nämndemännen jämväl av traktamentsersättning upptogs på nytt vid 1937 års riksdag, som efter motioner i ämnet (I: 47, II: 126 och II: 308) i skrivelse (nr 2 punkten 16:o) till Kungl. Maj:t anhöll om utredning och förslag rörande traktamentsersättning till nämndemän för tjänstgöring vid tingssammanträden. Viss utredning i frågan verkställdes sedermera, dock utan att förslag framlades för riksdagen.

I samband med behandlingen vid 1942 års riksdag av förslaget till ny rättegångsbalk yttrade första särskilda utskottet (utlåtande nr 2 s. 99) i anledning av väckt motion om dagtraktamenten åt nämndemän bl. a. följande.

Utskottet anser det viktigt för nämndens ställning i rättsskipningen, att nämndemansuppdraget icke övergår till en arvodesbefattning utan alltjämt bibehåller karaktären av ett heders- och förtroendeuppdrag, men det kan icke anses tillfredsställande att enskilda personer nödgas för fullgörande av detta förtroendeuppdrag vidkännas kostnader och att valet i realiteten begränsas till dem som äga ekonomiska förutsättningar för att mottaga uppdraget. Emellertid kan utskottet i frågans nuvarande läge icke tillstyrka, att riksdagen, på sätt yrkas i motionen, nu beslutar att dagtraktamente skall utgå för nämndemansuppdrag.

Efter hemställan av utskottet avslög riksdagen motionen.

Frågan upptogs härefter i motionen II: 268 ånyo vid 1943 års riksdag. Med anledning av motionen anhöll riksdagen i skrivelse, nr 291, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning och för nästa års riksdag framlägga förslag om traktamentsersättning till nämndemän för tjänstgöring vid tings-sammanträden.

Sedan utredning införskaffats framlade Kungl. Maj:t i proposition, nr 27, till 1944 års riksdag förslag i ämnet. Ur departementschefens anförande må här återgivas följande avsnitt.

Då traktamentsersättning icke utgör någon ersättning för själva uppdraget utan endast innebär en gottgörelse för de med detta förenade kostnaderna, kommer nämndemansuppdraget icke genom att rätt till sådan ersättning tillerkännes nämndemännen att mista sin karaktär av att vara ett på medborgarnas förtroende grundat hedersuppdrag. Det nuvarande systemet, vilket ofta förorsakar nämndemännen ekonomiska uppförringar, medför däremot svårigheter att för uppdraget förvärva den i varje fall lämpligaste.

Traktamentsersättning torde i likhet med resekostnadsersättning böra utgå för inställelse vid alla tingssammanträden, d. v. s. allmänna sammanträden, särskilda sammanträden för tings avslutande, urtima ting, särskilda rättegångsdagar under lagtima ting samt tremansting. Liksom resekostnadsersättning bör traktamentsersättning utgå helt av statsmedel, för såvitt kostnaden ej enligt gällande bestämmelser skall gäldas av enskild part.

Såsom av den föregående redogörelsen framgår ha nämndemännen i ett stort antal tingslag tillerkänts bidrag av kommunala medel, vilka bidrag icke avse gottgörelse för nattkvarter. Någon rättslig grund för dylika beslut finnes ej. Det syntes därför lämpligt, att vederbörande kommunala myndigheter i samband med att traktamentsersättning tillerkännes nämndemännen taga under övervägande att upphäva sådana ersättningsbeslut.

Enligt propositionen borde traktamentsersättningen utgå enligt bestämmelserna i allmänna resereglementet. För ändamålet hemställdes om ett förslagsanslag å 635 000 kronor.

Riksdagen biföll Kungl. Maj:ts förslag dock med den jämkningen, att dagtraktamente borde tillkomma jämväl å tingsstället bosatt nämndeman.

I enlighet med riksdagens beslut utfärdade Kungl. Maj:t den 15 juni 1944 kungörelse (nr 374) angående resekostnads- och traktamentsersättning till nämndemän.

Redan vid den därpå följande, 1945 års, riksdag väcktes i en motion (II: 28) fråga om ökad ersättning åt nämndemän. I sitt utlåtande nr 2 anförde statsutskottet bl. a. följande.

I likhet med motionärerna anser utskottet, att nuvarande bestämmelser om traktamentsersättning till nämndeman icke äro fullt tillfredsställande. Utskottet, som funnit frågan om ersättning till nämndeman vara av beskaffenhet att böra göras till föremål för ytterligare överväganden av Kungl. Maj:t, förutsätter, att förslag i ämnet skall kunna föreläggas nästa riksdag.

Utskottet vill emellertid erinra, att Kungl. Maj:t jämlikt 17 § 3 mom. allmänna resereglementet äger föreskriva undantag från vad i 1 och 2 mom. samma paragraf är stadgat ävensom att Kungl. Maj:t, i anslutning till 1944 års riksdags ovan omnämnda uttalande, i kungörelse den 15 juni 1944 (SFS nr 374) bland annat förordnat, att vid bedömande av nämndemäns rätt till dagtraktamente 17 § 1 mom. resereglementet icke skall äga tillämpning. Utskottet vill nu i anledning av motionärernas framställning föreslå, att tills vidare — i avvidan på det förslag i ämnet av Kungl. Maj:t, som utskottet ansett erforderligt för en slutlig lösning av ersättningsfrågan — ej heller 17 § 2 mom. skall äga tillämpning vid bedömande av nämndemäns rätt till dagtraktamente. Då de av motionärerna omnämnda bestämmelserna om begränsning av traktamente för dag, varav högt åtta timmar tagits i anspråk för resa eller förrättning, återfinnas i sistnämnda moment, innebär förslaget, att nämndeman för varje dag han deltagit i sammanträde kommer att erhålla ett traktamente av 10 kronor oavsett sammanträdes varaktighet.

Utskottets förslag godtog av riksdagen.

I enlighet med riksdagens beslut utfärdade Kungl. Maj:t den 1 juni 1945 den nu gällande kungörelsen angående resekostnads- och traktamentsersättning till nämndemän.

I statsverkspropositionen till 1946 års riksdag anförde chefen för justitiedepartementet på nu förevarande punkt bl. a. följande.

Om nämndemansinstitutionen skall bibehålla sin karaktär, vilket måste anses vara av största betydelse för rättsskipningen, bör uppdraget att vara nämndeman ej förändras till en med arvode förenad syssla. Tydligt är emellertid att, i den mån antalet tingsammans träden ökas och nämndemansupp-

draget blir mera betungande och tidskrävande, det kan bli nödvändigt att tillerkänna nämndemännen viss ersättning utöver resekostnads- och traktamentsersättning. Innan rättegångsformen trätt i kraft och praktiska erfarenheter vunnits rörande dess inverkan i fråga om nämndemännens tjänstgöring, är jag emellertid ej beredd att upptaga denna fråga till slutlig prövning. I avbidan härpå synas de nuvarande bestämmelserna om traktamentsersättning böra gälla.

Vid anmälan av anslagsbehovet för reseersättningar till nämndemän i statsverkspropositionen till 1947 års riksdag anförde departementschefen.

Det är avsett, att frågan om nämndemännens ersättning skall upptagas till omprövning då rättegångsreformen trätt i kraft och praktiska erfarenheter vunnits rörande dess inverkan i fråga om nämndemännens tjänstgöring. Det torde särskilt vara nödvändigt att avvakta de nya bestämmelser om antalet tingssammanträden i domsagorna, som skola utfärdas före den 1 januari 1948. Så snart som möjligt därefter skall emellertid frågan upptagas, och det är min avsikt att, om anledning därtill gives, framlägga förslag i ämnet till nästa års riksdag.

I statsverkspropositionerna till 1948 och 1949 års riksdagar anförde departementschefen, att det vore hans avsikt att upptaga frågan om ersättning till nämndemännen utöver resekostnads- och traktamentsersättning, så snart det statsfinansiella läget det tilläte.

Jämväl i statsverkspropositionen till 1950 års riksdag berördes frågan om ökad ersättning åt nämndemännen. Departementschefen framhöll därvid att i dåvarande situation något förslag i ämnet icke kunde framläggas. Emellertid förordades den jämkningen i bestämmelserna, att ersättning bereddades nämndeman för färd till och från tingsstället varje dag sammanträde med häradsrätten pågår.

Sedan riksdagen lämnat förslaget utan erinran, utfärdade Kungl. Maj:t den 10 mars 1950 kungörelse om ändring i 1945 års kungörelse.

I statsverkspropositionen till innevarande riksdag har frågan om ökad ersättning åt nämndemän icke berörts.

Yttranden.

Utskottet har berett Svenska landskommunernas förbund och Svenska stadsförbundet tillfälle att yttra sig över motionerna.

Svenska landskommunernas förbund anför genom sin styrelse.

Som i de remitterade motionerna framhålles är den till nämndemännen utgående ersättningen oskäligt låg. Detta är också anledningen till att kommuner ej sällan beviljat nämndemännen tilläggsersättningar. Om de nuvarande nämndemansarvodena icke anses kunna höjas, torde ytterligare ett antal kommuner finna det skäligt att bevilja tilläggsersättningar. Rimligt måste då vara att en legal grund för lämnande av sådana ersättningar tillskapas. Som principiell förebild för eventuell lagstiftning skulle kunna tjäna bestämmelsen i 9 § folkbokföringsförordningen om rätt för kommun att bevilja arvode m. m. till roteombud. Ehuru frågan icke är av nämnvärd kommunalekonomisk betydelse, torde en lösning efter dylika linjer få be-

traktas som en nödfallsutväg. Rättsväsendet är en utpräglad statlig uppgift, och de mindre bidrag, som kommunerna skulle vara villiga att lämna för att hålla nämndemännen ekonomiskt skadelösa, skulle icke heller ur statsverkets synpunkt vara av nämnvärd betydelse. Därtill kommer att nämndemän tjänstgörande vid en och samma häradsrätt sannolikt skulle få högst olika ersättningar, därest dessa skulle fastställas av vederbörande kommuner.

Styrelsen anser sålunda att nämndemännens ersättningar böra höjas med skäligt belopp och att kostnaderna härför böra bäras av statsverket.

Styrelsen för Svenska stadsförbundet yttrar.

Styrelsen delar motionärernas uppfattning, att nu utgående traktamentsersättningar till nämndemännen i häradsrätt äro för knappt tillmätta. Åsikten härom synes vara allmänt omfattad. Symtomatiskt är, att, då magistratsstäderna haft att taga ställning till motsvarande spörsmål för de till rådhusrätterna knutna nämndemännen, väsentligt högre traktamentsersättningar, med upp till 30 kr. för tjänstgöringsdag, ansetts böra ifrågakomma. Orsaken härtill har givetvis varit önskan att såvitt möjligt säkerställa en fullgod och för olika samhällslager representativ rekrytering av dessa viktiga förtroendeuppdrag. Samma skäl ha föranlett åtskilliga landsrättsstäder och köpingar att trots klara regeringsrättsutslag om beslutens olaglighet bevilja utfyllnadsersättningar till nämndemän i häradsrätt. I själva verket torde skälen för högre ersättning än allmänna resereglementet medger här vara än starkare, eftersom dessa nämndemän måste räkna med både tätare tjänstgöringar och ett vidare verksamhetsfält.

Styrelsen kan emellertid icke ansluta sig till motionärernas åsikt, att frågan bör lösas genom att kommunerna i författningsväg medges rätt att bevilja utfyllnadsersättningar till nämndemännen. Före 1932 och 1944 års reformer på området framkommo visserligen tid efter annan förslag om att kommunerna helt eller delvis skulle svara för bl. a. ifrågavarande ersättningar. Men förslagen avvisades av statsmakterna med hänvisning till dels att domstolsväsendet på landet vore förstatligt, varför ersättningarna i princip borde ankomma på statsverket, dels att ersättningsfrågan med kommunala bidrag icke skulle få en likformig lösning. Dessa skäl, som blevo bestämmande för avgörandet vid 1944 års riksdag, då grunderna för nu gällande rese- och traktamentsersättningar bestämdes, anser styrelsen fortfarande vara bärande.

På grund av vad ovan anförts anser styrelsen den riktiga vägen vara att underkasta i 1945 års kungörelse om rese- och traktamentsersättning för nämndemän intagna ersättningsregler en revision. Till vilket belopp traktamentet bör sättas, kan emellertid vara föremål för delade meningar beroende på den uppfattning man hyser om uppdragets natur. Ännu vid 1944 års riksdag karakteriserades nämndemansuppdraget såsom ett på medborgarnas förtroende grundat hedersuppdrag. I enlighet härmed skulle traktamentsersättningen endast avse kompensation för med uppdragets fullgörande förenade direkta omkostnader. Med det ökade ansvar, som efter processreformen fallit på nämndemännen, är enligt styrelsens mening en dylik karakteristik icke rättvisande. För ett realistiskt betraktelsesätt ligger det närmare till hands att jämföra nämndemansersättningarna med de övriga ersättningar, som aktualiseras i samband med processföringen, främst vittnesersättningarna, vilka enligt 1947 års lag angående ersättning av allmänna medel till vittnen m. fl. kunna utgå med belopp om högst 20 kr. om dagen i den mån vittnet går miste om inkomst eller eljest lider ekonomisk för-

lust. Sistnämnda ersättningsregler ha också i stor utsträckning blivit vägledande för magistratsstädernas beslut i förevarande ersättningsfråga. Styrelsen är medveten om att dylika ersättningsbelopp äventyra den nu upprätthållna anknytningen av nämndemanstraktamentena till allmänna resereglementet, men kan å andra sidan icke inse, att denna anknytning i förevarande fall är nödvändig.

Utskottet.

Såsom framgår av den ovan lämnade redogörelsen är det först under senare år som den principen vunnit hurskap, att nämndeman skall äga rätt till ersättning för inställelse vid tingsammansträde. Grundsatsen att staten skall svara för resekostnaderna infördes sålunda år 1931 och först år 1944 utsträcktes rätten till ersättning till att omfatta även traktamente.

En av de främsta orsakerna, varför ersättning, trots upprepade förslag i sådan riktning, icke tidigare tillerkändes nämndemän för inställelse vid ting, var att man ville bibehålla nämndemansuppdraget vid karaktären av ett heders- och förtroendeuppdrag och sålunda förhindra att uppdraget förändrades till en med arvode förenad syssla. När principen att jämväl traktamente skulle utgå slutligen genomfördes, framhöll föredragande departementschefen, att traktamentet icke utgjorde någon ersättning för själva uppdraget utan endast innebure en gottgörelse för de med detta förenade kostnaderna. Till följd härav komme nämndemansuppdraget icke att mista sin tidigare karaktär. Rätten till ersättning motiverades av att det tidigare systemet ofta förorsakat nämndemännen ekonomiska uppoffringar och medfört svårigheter att för uppdraget förvärva den i varje fall lämpligaste.

Enligt utskottets mening äga de synpunkter, som sålunda voro vägledande då ersättningsprincipen infördes, alltjämt sin giltighet. Å ena sidan bör nämndemansuppdraget bibehållas vid sin karaktär av ett på medborgarnas förtroende grundat hedersuppdrag. Å andra sidan måste tillses att icke enskilda personer nödgas för fullgörande av detta uppdrag vidkännas kostnader, så att valet i realiteten begränsas till dem som äga ekonomiska förutsättningar att mottaga uppdraget.

Under hänsynstagande till båda dessa, mot varandra i viss mån stridande synpunkter finner utskottet i likhet med motionärerna, att de till nämndemännen utgående ersättningsbeloppen för närvarande äro för låga.

Motionärerna ha velat finna lösningen till det spörsmål, som här yppas, i att lagstiftaren skulle medgiva kommunerna rätt att bevilja tilläggsarvodet åt de av dem valda nämndemännen vid häradsrätt. Såsom framgår av den ovan lämnade redogörelsen ha tidigare vid olika tillfällen förslag framförts, att kommunerna skulle få rätt att bevilja ersättning åt sina nämndemän. Förslagen ha dock städse avvisats, därvid man i huvudsak framhållit, dels att nämndemansuppdraget är ett statligt uppdrag och att därför den ersättning, som kan komma i fråga, bör utgå av statens medel, dels ock

att ersättningsfrågan icke skulle komma att få en likformig lösning, därest kommunerna skulle omhänderha densamma. I de remissyttranden, som utskottet inhämtat över motionerna, ha samma synpunkter framförts.

De skäl, som sålunda anförts mot tanken på att låta kommunerna helt eller till någon del svara för ersättningen till sina nämndemän, äro enligt utskottets mening bärande. Utskottet kan därför icke förorda det av motionärerna väckta förslaget rörande sättet att minska olägenheterna av de nuvarande ersättningsreglerna. Lösningen bör i stället vara att höja den från statsverket utgående ersättningen till nämndemännen. Utskottet vill i detta sammanhang erinra om att chefen för justitiedepartementet vid upprepade tillfällen framhållit, att han har för avsikt att upptaga frågan om ersättning till nämndemännen utöver resekostnads- och traktamentsersättning så snart det statsfinansiella läget det tillåter.

Under återopande av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att förevarande motioner, I: 172 och II: 227, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 30 mars 1951.

På första lagutskottets vägnar:

VERNER HEDLUND.

Vid detta ärendes behandling ha närvarit

från första kammaren: herrar Branting*, Ahlkvist, Olofsson*, Cassel, Lindblom, fru Sjöström-Bengtsson, herrar Ivar Nilzon och Fritiof Karlsson;

från andra kammaren: herrar Hedlund i Östersund, Håstad, Wirtén, Gustafsson i Borås, fru Johansson i Skövde, herrar Ekström, Andersson i Björkäng och Jacobsson i Sala.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.